

tievare beoordeling is dan voor de lezer nauwelijks nog geloofwaardig. Dat geldt ook voor de apaiserende rol die de auteur Frits Fentener van Vlissingen toedicht in de ruzie tussen de families Van Beuningen en Fentener van Vlissingen. Maar het is bovenal jammer dat die familieruzie, met als inzet de controle over Unitas, zo weinig uitgewerkt wordt. Lag daar niet een dramatische ontknoping van een biografie over de man die niet alleen via zijn zuster Lotty en zijn vrouw met de familie van Beuningen verzwagerd was, maar die daarenboven ook nog een buitenechtelijke verhouding had met Hilda van Beuningen? En toch, het boek bevat een groot aantal boeiende beschrijvingen van de concernstrategie die de SHV onder leiding van Van Vlissingen ontwikkelde om in zeer wisselende omstandigheden een maximaal rendement te behalen.

Meindert Fennema

Universiteit van Amsterdam

Cor Smit, *Strijd om kwaliteit. De geschiedenis van de volkshuisvesting in de regio Leiden*. Leidse Historische Reeks nr. 18 (Leiden: Primavera pers, 2006) 279 p. ISBN 97859970380

Met het boek *Strijd om kwaliteit. De geschiedenis van de volkshuisvesting in de regio Leiden* bevestigt Cor Smit zijn reputatie van productieve Leidse stadshistoricus. Sinds 1990 publiceerde hij als (mede-)auteur niet minder dan acht studies in boekvorm waarin hij diverse aspecten van de socio-economische geschiedenis van Leiden belicht. De publicatie *Strijd om kwaliteit* is opgenomen in de Leidse Historische Reeks en staat onder de redactie van de Vereniging Oud Leiden. Eerder publiceerde de auteur in deze reeks al *Leiden met een luchtje. Straten, water, groen en afval in een Hollandse stad, 1200-2000* (2001, nr. 14).

Voor de inhoudelijke uitwerking van *Strijd om kwaliteit* kreeg de auteur van zijn opdrachtgever, de woningbouwvereniging 'De Sleutels van Zijl en Vliet', een duidelijk geformuleerd eisenpakket: 'Het idee was dat het niet alleen een geschiedenis van de voorgangers van De Sleutels van Zijl en Vliet werd, maar een geschiedenis van de volkshuisvesting en de woningmarkt in het algemeen – en dan niet beperkt tot Leiden, maar in samenhang met de regio. Bovendien moesten de mensen die als bestuurders, bewoners of op andere wijze de corporaties vorm hebben gegeven, een belangrijke plaats in het verhaal krijgen. En tenslotte mocht het boek geen boek voor specialisten worden, maar toegankelijk en boeiend voor een breed publiek' (p. 1). Het resultaat is een verhaal met een heldere structuur en geschreven met een vlote pen. Ook de iconografie werd met zorg gekozen en toont een prachtige staalkaart van de invloed van de bouwpraktijk van woningbouwverenigingen (corporatie, woningbouwcorporatie) op de Leidse gebouwde omgeving.

Centraal in *Strijd om kwaliteit* staat het sociale woningvraagstuk in de Leidse regio vanaf het midden van de negentiende eeuw tot heden. Welke inspanningen werden er geleverd om te komen tot voldoende woningen? Hoe konden deze woningen betaalbaar blijven voor de lagere sociale klassen en bovendien ook garant staan voor een aanvaardbare woonkwaliteit? Met andere woorden: hoe werd er in de Leidse context vorm gegeven aan de groeiende vraag naar 'woningen die opgetrokken zijn met materialen van zodanige kwaliteit dat ze door de bewoners zonder excessieve kosten kunnen onderhouden worden, die voldoende ruimte bevatten voor alle gezinsleden (...) en waarvan de huurprijs binnen de financiële mogelijkheden van de meerderheid der wer-

kende bevolking ligt', zoals Catharina Lis het formuleerde in 'Proletarisch wonen in de Westeuropese steden in de 19de eeuw: Van wildgroei naar sociale controle', *BTNG* 8 (1977) p. 337. Cor Smit beantwoordde deze vraagstelling in zes chronologisch afgebakende hoofdstukken: de periodes voor en na de Nederlandse Woningwet (1901), de periode van de Tweede Wereldoorlog, de Wederopbouwperiode, de jaren zestig tot tachtig van de twintigste eeuw en tot slot de periode van de eeuwwisseling van de twintigste naar de éérentwintigste eeuw. Voor elke periode brengt hij de evolutie van zowel de variabele vraag als de aanbodzijde in kaart. Hij heeft daarbij specifieke aandacht voor de rol van de diverse actoren: de woningbouwverenigingen als opdrachtgevers en investeerders en de bewoners en de overheid. Bovendien gaat Smit ook uitvoerig in op de evolutie die elk van deze actoren op zich ondergingen. De woningbouwverenigingen bijvoorbeeld, ontwikkelden zich in Leiden rond het einde van de negentiende als een vrijwilligersvereniging. Gegoede burgers namen zelf het initiatief in handen om kwalitatieve woningen te bouwen en zo ook de levenswijze van de (midden- en toplaag) van de arbeidersklassen te verbeteren. Het is pas na de Woningwet van 1901 dat ook de overheid een duidelijke rol toebedeeld kreeg. Tegelijk ontstaat ook het conflict tussen de professionele en bureaucratische controle op het ontwerpproces en uitvoeringsproces in de sociale woningbouw. Een onderwerp waar Nancy Stieber over geschreven heeft, zie haar *Housing Design and Society in Amsterdam: Reconfiguring Urban Order and Identity, 1900-1920* (Chicago 1998) 472.

Na de crisis van de Tweede Wereldoorlog werden de individuele woningbouwverenigingen gedwongen te fuseren. De woningnood was zowel kwantitatief als kwalitatief sterk toegenomen waardoor een structurele aanpak – inclusief degelijke financiële draagkracht en een professionele organisatiestructuur – onder streng toezicht van de overheid nodig was. Pas tegen het einde van de twintigste eeuw resulteert de door de woningbouwverenigingen als betuttelend en knellend ervaren relatie met de overheid in een verzelfstandiging van de woningbouwverenigingen. Het boek wordt afgesloten met een blik vooruit waarbij drie corporatiebestuurders en drie vertegenwoordigers van bewonersverenigingen reflecteren over de toekomst van de sociale huisvesting in hun regio. Het is de vraag waarom in dit laatste hoofdstuk de overheid – die nog steeds een cruciale rol speelt – niet aan bod komt.

Met *Strijd om kwaliteit* heeft Cor Smit zonder twijfel de verwachtingen van zijn opdrachtgever beantwoord. Maar het boek is meer dan dat. Het is een degelijk uitgewerkte *micro-storia* voor diegene die de Leidse situatie willen betrekken in een ruimere (inter-)nationale comparatieve studie over de geschiedenis van de volkshuisvesting.

Inge Bertels
Universiteit Antwerpen

Jeroen Koch, *Abraham Kuypers. Een biografie* (Amsterdam: Boom, 2006) 672 p.
ISBN 9085062489

Op een biografie over Abraham Kuypers (1837-1920) werd lang gewacht. Sinds het proefschrift van P. Kasteel uit 1938 was er geen samenvattende studie over deze belangrijke antirevolutionaire politicus meer verschenen. Waarom? Naast de geringe belangstelling voor het biografische genre zal de angst om zich te vertellen aan deze gigant een rol gespeeld hebben. Want Kuypers was van vele markten thuis. Hij stond aan de basis van de Gereformeerde Kerken in Nederland, de Antirevolutionaire Partij, en de Vrije